

IV.

„... S ÉLETE, HA VAN ÉLTE MÉG EGY, A PROLETÁR UTÓKORÉ?!”

1932-ben írott *Mondd, mit érlel . . .* című költeményének befejező sorai ezek. Nem véletlenül tett két írásjelet, kérdőjelet és felkiáltó jelet is a mondat végére. Élete végéig foglalkoztatta az a gondolat, hogy megmarad-e belőle, alkotásaiból valami legalább az utókor számára. Utolsó versében is arról medítál, hogy vajon hibátlanul írják-e fejfájára nevét, ha lesz egyáltalán olyan ember, aki eltemeti. (*Íme hát megleltem hazámat . . . 1937.*) Egyik 1929-ben írott önvallomásából is érdemes néhány sort idézni: „... nyugós és alázatos kisbérese vagyok az eljövendő, tisztultabb társadalmi berendezésnek, mert az igazság fölismeréséhez idő és elmélyedés kell, és ma az emberélet kevés a napi gondok elsorolására is.”⁴⁴

Egész irodalmi munkássága azt bizonyította, hoy a legválságosabb szituációkban is hitt abban a „tudatos jövőben”, amelyben ma élünk. A „hétoronyba bezárt” költő szelleme immár évtizedek óta közöttünk él. *De mit tett az utókor annak érdekében, hogy emléke fennmaradjon?* József Attila halálának 30. évfordulója alkalmából, 1967-ben Békés megye valamennyi településéhez kérdőívek segítségével azzal a kéréssel fordultam, hogy az 1965–1967. évekre vonatkozóan szolgáltassanak nekem adatokat. Összesen 43 településtől, várostól, községtől kaptam adatokat.⁴⁵

22 évvel ezután az adatgyűjtés után, 1989-ben újabb felméréseket nem végeztem, de az azóta eltelt időszak kiegészítéseivel azért foglalkoztam. Nem lenne célszerű aprólékosan közreadnom minden adatot, így csak a leglényegesebbekre szorítkozom:

1967-ben Békés megye összesen 72 közigazgatási egységében 45 utca, 1 út, 1 tér, 1 lakótelep, tehát összesen 48 település „viseli” József Attila nevét. 18 városban, illetve községben 11 intézményt (üzemet, termelőszövetkezetet, iskolát, könyvtárat, művelődési létesítményt) neveztek el József Attiláról. 14 szervezet (ifjúsági, sport, szocialista brigád) választotta névadójául. A költő emlékét őrző képzőművészeti alkotással hat helyen találkozhatunk: Békéscsabán, Gyulán, Orosházán, Szarvason, Mezőhegyesen, Battonyán van József Attila szobor. A mezőhegyesi emlékművön a Hazám szonettkoszorú valamennyi része olvasható az emlékmű különböző oldalain. Battonyán a könyvtár falára *Ludmány Ottó* festőművész készítette el a hely szelleméhez illő felíratot, József Attila *A Dunánál* című költeményének befejező két vesszorát: „... ”

A szobor helye:	Alkotója:	Jellemzői:
Békéscsaba József Attila lakótelep	Kligl Sándor	Teljes nagyságú
Békéscsaba, Szoborsétány	Borsos Miklós	Mellszobor bronzból
Gyula, egykori árvaház előtt	Szabó László	Mellszobor kőből
Mezőhegyes, a József Attila Általános Művelődési Központ parkjában	Melocco Miklós	Emlékmű bronzból és kőből
Battonya, a Népek Barátsága Könyvtár előtt	Kelemen Kristóf	Mellszobor bronzból

rendezni végre közös dolgainkat ez a mi munkánk: és nem is kevés.” Megjegyzem még, hogy Battonyán a városi tanács falán látható az 1891-es agrárszocialista zendülés 75. évfordulója alkalmából 1966-ban elhelyezett *emléktábla*, amelyen a következő József Attila idézet olvasható: „Ide, aki földet szántott, Ide, aki traktort gyártott!”

1967-ben Békés megye iskolai (ifjúsági és nevelői) könyvtáraiban 664, közművelődési könyvtáraiban 628, *összesen tehát 1292 kötetet* tartottak nyilván József Attila verseiből. Erősen feltételezhető, hogy azóta jelentősen növekedett a József Attila verseskötetek száma. Ami a *József Attilára vonatkozó irodalmat* illeti, 1967-ben az összes városban és községben 930 kötet szakirodalmat tartottak nyilván. Az adatlapokból kitűnt, hogy főként *József Jolán* két műve, a József Attila élete és *A város peremén* című regényes életrajza volt található a könyvtárakban (összesen ebből a két műből: 422 példány.) Fövény Lászlóné: József Attila című könyvéből 52 példány volt a megyében, Szabolcsi Miklós *Fiatál életek indulója* című életrajzi monográfiájából valamivel több, összesen 77 példány. Megnyugtató, hogy az „egyéb” címszó alatt 384 könyvről érkezett jelentés, egyedül Békéscsabáról 118 könyvet jelentettek. Meggyőződésem, hogy azóta jelentősen növekedett a könyvek száma.

Tudatában vagyok annak, hogy a felsorolt művelődésstatistikai adatok pusztán *lehetőségek* voltak, s ma is azok a József Attilával való ismerkedésre. Hogy ezek a lehetőségek ténylegesen hogyan használódnak fel, azt csak körültekintő *művelődésszociológiai vizsgálat* segítségével lehetne felmérni. Félek azonban attól, hogy messzemenő következtetést, biztos feleletet még egy ilyen felmérésből sem lehetne levonni. Egy adott pillanat adatait talán tartalmazná, de az különböző hatásra gyakran változhatna. (Egyebek között az 1989-ben a Televízióban bemutatott több részes József Attila életrajzi film minden bizonnyal hatással lehetett volna az érdeklődésre, olvasottságra, mind a József Attila műveket, mind a róla szóló irodalmat tekintve.)

Azt hiszem, hogy a *József Attila olvasómozgalom* sem érte el, talán nem is érthette el célját annak idején. Erre kell következtetnünk abból, hogy 1967-ben mindössze két helyről szerepelt a jelentésekben (Kamut és Telekgerendás

esetében) az, hogy eredményeket várnak ettől az olvasómozgalomtól József Attila megismerésére és megismertetésére vonatkozóan.

1967-ben (s azt követően is) az *irodalmi ismeretterjesztés* is tett valamit József Attila megszerettetése érdekében. Összesen 43 városban, községben 144 előadást, klubfoglalkozást tartottak. Ezeken a résztvevők száma az adatlapok jelentései szerint 14 240 volt. (Megjegyeznénk, hogy lehetséges, hogy az adatok nem voltak elég pontosak és megbízhatók. Erre következtethetünk, hogy a megyeszékhely Békéscsabáról 4 előadást jelentettek 192 résztvevővel, ugyanakkor Orosházáról 29 előadást összesen 8720 résztvevővel, Szeghalomról pedig 17 előadást 930 résztvevővel. Egyik jelentés hitelességében sincs okunk kételkedni, pusztán tényként említettük meg ezeket a feltételezett aránytalanságokat a jelentésekből.) A felmérések arról is tanúskodtak, hogy a költővel kapcsolatos előadások java része a költészet napi ünnepi eseményekhez kapcsolódott, s kevés az ettől független előadások, klubfoglalkozások száma. Nem bizonyos, hogy ez a „panel-ismeretterjesztés” valóban az egyedüli hasznos és célravezető.

Megjegyeznénk még a következőket: *Békéscsabán* az Egészségügyi Szak-középiskolában évek óta rendszeresen megrendezik a megye középiskolái számára meghirdetett *József Attila szavalóversenyt*. *Kötegyánban* az általános iskolák számára hirdetnek József Attiláról elnevezett szavalóversenyt. *Mezőberényben* az ifjúság részvételével „*Ki mit tud József Attiláról?*” vetélkedőt tartottak. *Orosházán* a Táncsics Mihály Gimnázium I–II. évfolyamának tanulói számára meghirdetett tanulmányi verseny a *József Attila serlegért* folyik. A Békés megyei Jókai Színház színművészei, rendezői *Telekgerendáson*, de a megye más településein is színvonalas József Attila estet adtak nagy érdeklődés mellett. *Rendhagyó irodalomórakon* léptek fel rendszeresen (sajnos az utóbbi időkben kevesebb alkalommal) József Attila megismertetésére, élményszerű tanításának elmélyítése érdekében.

Azt hiszem, az elmondottakból megállapíthatjuk: József Attila emléke él napjainkban az országban is, Békés megyében is. Különösen él azokon a településeken, amelyekhez valamilyen formában kapcsolódott rövid életútján. *Hibátlanul írják le nevét* mind az iskolai dolgozatokban, mind egyéb helyeken. *Neve nem lett „áruvédjegy, mint akármely mosóporé”*. Élte van még, a progresszív utókor számára is, de azt hiszem ezen is túlmenően. Petőfi mellett legismertebb, legmegbecsültebb költőnké vált. Mindenki költőjévé, hiszen valamikor neki is az volt a célkitűzése, hogy *rátékintsen pártfogón a század*. Költészetét táborokba gyűlt bitangok már nem üldözik, ha sokan esetleg nem is értik még meg annak lényegét. Az elsők között volt, aki posztumusz Kosuth-díjat kapott Bartók Bélával és Derkovits Gyulával együtt. Rangos irodalmi elismerés jelzi a nevét. (József Attila-díj.) Általában a fiatalabb írók és költők kapják. A József Attila névvel jelzett füzetek (JAK Füzetek) rendszeresen megjelennek. Az az egyetem, ahonnan 1925-ben az „egyetem fura ura” eltanácsolta, ma a nevét viseli. A JATE mozaikszóként is vonzó a továbbtanulni vágyó, középiskolát végzettek számára. Makón, egykori diákkorának helyén

múzeumot neveztek el róla, szobra áll a város főterén. A szegedi egyetem központi épülete oldalán szintén van egy teljes alakú, bronzból készült, nagyon kifejező József Attila szobor. A fiatal daccal teli József Attilát ábrázolja. Akiből nem lehetett tanár, mert annak idején eltanácsolta az „egyetem fura ura”. Látszólag egy kicsit ellentmondásos, de úgy vélem megérthető a „megfáradt ember” megmintázása a makói József Attila Múzeum központi épülete előtt. Nagyon megkapó a makói Espersit-házban berendezett állandó József Attila kiállítás is. A városban megfordulók ezt is épp úgy kötelességüknek tekintik megnézni, mint a Balatonszárszón üdülők is az ottani emlékmúzeumot és az általános iskola előtt felállított József Attila szobrot.

Figyelmet érdemel, hogy a közelmúltban Öcsödön az ún. váncsodi iskola felújításával együtt József Attila emlékszobát is kialakítottak, amely a nagyközönség előtt is nyitva áll.

Nagyon szeretném remélni, hogy az a négy rövid állomás a költő életútján, melyeknek feldolgozására vállalkoztam, József Attila Békés megyei kapcsolatainak nagyon vázlatos és rövid áttekintése is valamelyest hozzájárulhat ma is közöttünk élő emlékének ápolásához. Talán bevallhatom: Szerettem ezt a témát.- Életútjának egykori közvetlen társaival, testvérével, ismerőseivel, barátaival, osztálytársaival, internátusi diáktársaival volt módom találkozni. Mindig úgy éreztem, mintha egy kicsit József Attilával személyesen is találkoztam volna. Azt hiszem, ezt az érzést kötelességünk elsősorban átadni tanítványainknak, hogy valóban megértsék és szeressék költészetét. Hiszen ugyanolyan korú diák volt, mint a mai középiskolások a vizsgált időszakban.

Gondoljuk csak meg: Élhetne még 1990-ben, április 11-én lenne nyolcvanöt éves!